

دکتر ذره میرحیدر (مهاجرانی)

جغرافیای

تصمیم‌گیری:

بحثی در جغرافیای سیاسی

به عنوان بازیگران نظام سیاسی بین‌المللی و جزئی از آن نظام به دلیل حق حاکمیتی که بر قلمرو خود دارند و به طور رسمی هیچ قدرتی را برتر نمی‌شناسد، نظامهای سیاسی مستقلی هستند که به نوبه خود از نظامهای سیاسی کوچکتر تشکیل شده‌اند.

با یک موشکافی در فرآیند سیاسی به زودی آشکار می‌شود که تغییر در چشم‌انداز جغرافیایی نتیجه تصمیمات اجرائی است که توسط ارگانهای رسمی دولت گرفته می‌شود. تصمیماتی مانند: اخراج اتباع بیگانه، اعمال تبعیض نژادی و یا ایجاد سدهای گمرکی در برابر ورود بعضی کالاها از خارج به منظور حمایت از تولیدات داخلی، از این قبیل می‌باشند. از جهت دیگر باید دانست که تصمیمات اجرائی تحت تأثیر عوامل دیگری گرفته می‌شوند مانند: نیروهای اجتماعی، ارزشهای متر جامعه، آداب و رسوم، ترس و آرمانهای عقیدتی - سیاسی جاری در یک جامعه که خود مملکت شامل پدیده‌هایی از قبیل: مذهب گرائی، ملی‌گرائی، الحادگرائی، سرمایه‌گرائی و یا جامعه‌گرائی باشد. گذشته از این عوامل، متغیرهای دیگری نیز هستند که ماهیت این تصمیمات را تحت تأثیر قرار می‌دهند مانند:

۱ - ادراک حسی تصمیم‌گیرندگان از خواست ملی.

۲ - ماهیت نظام سیاسی.

معمولاً تصمیم‌گیرندگان تصمیمات اجرائی خود را بر اساس

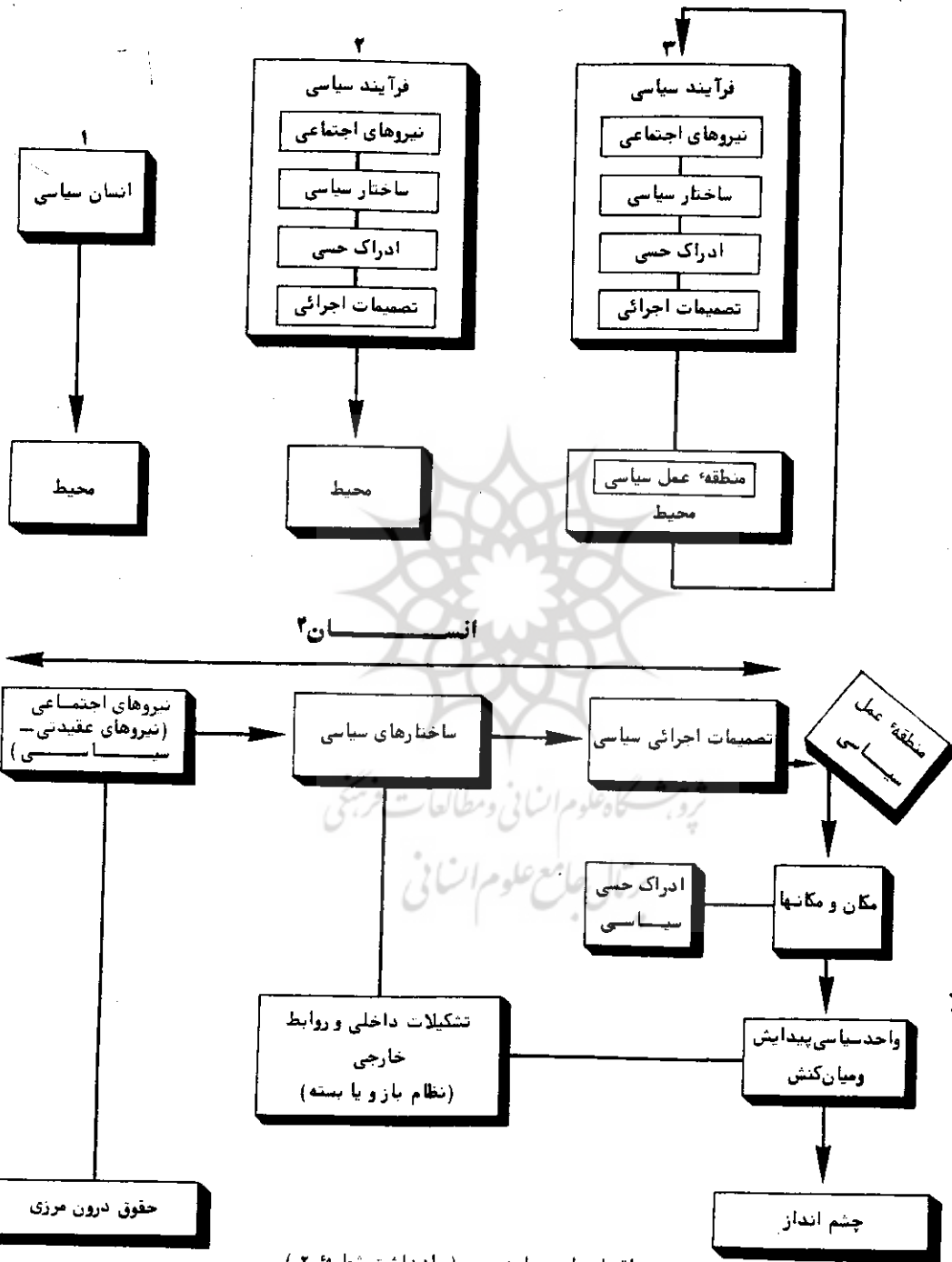
با توجه به اینکه جغرافیای سیاسی حلقه اتصال بین جغرافیا و علوم سیاسی است و علوم سیاسی نیز بنا بر تعریف کاربردی آن با رفتار و فعل و انفعالاتی سروکار دارد که منجر به تصمیمات مهم و اجرائی آنها در سطح جامعه می‌گردند، چنین تصمیمات اجرائی زمانی که دارای ساختار فضایی بوده و یا چشم‌انداز جغرافیایی را تغییر دهند در قلمرو جغرافیای سیاسی قرار می‌گیرند.^۲

در ابتدای توسعه جغرافیای سیاسی، بعضی جغرافیدانان سعی می‌کردند تأثیر جغرافیا بر روی سیاست را از دید جبر محیطی مورد مطالعه قرار داده و به این نتیجه برسند که رفتار سیاسی و خصوصیات یک کشور انعکاس شرایط محیطی آن می‌باشد، بدون اینکه به ساختارهای سیاسی، نقش شخصیت‌ها و یا شرایط سیاسی بین‌المللی که کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد توجه داشته باشند. امروزه دیگر اینگونه روشها مورد قبول نیست و باید برای یافتن راهبهای کوشش نمود که از آن طریق بتوان عوامل جغرافیایی را در جریان تصمیم‌گیری مورد توجه قرار داد.

منظور از فرآیند در جغرافیای سیاسی، تعاقب رویدادها، افعال و یا عملکردهایی است که توسط انسان، با هدف بنیان‌گذاری، حفظ وضع موجود و یا تغییر یک نظام سیاسی صورت می‌گیرد.

یک نظام سیاسی خود ترکیب شده است از فرآیندهای سیاسی، فضای جغرافیایی و نظامهای کوچکتر^۳ داخلی. دولت‌های مستقل

مدل جغرافیائی برای بررسی نظام‌های سیاسی

اقتباس از ریچارد مویبر (یادداشت شماره ۲)

برداشتی که از علائق ملی و یا حداقل بخشی از ملت (در کشورهای چند ملیتی) دارند، اخذ می‌نمایند منتهی این ادراک از یک دوره به دوره دیگر و از یک شخص به شخص دیگر تفاوت می‌نماید و گاهی ممکن است که هیچ کدام هم با واقعیت تطبیق ننمایند. ماهیت نظام سیاسی هم بین دو حد افراطی در تعریف است. نظامهای سیاسی باز که در مقابل تأثیرات خارجی هیچ مانعی ایجاد نمی‌کنند، مانند کشور سوئیس و نظامهای بسته که با کشیدن دیواری به دور خود مانع از نفوذ هر نوع تأثیرات خارجی می‌گردند، مانند شوروی در سالهای ۱۹۳۵ و چین در سالهای ۱۹۶۵. بقیه کشورها در فاصله بین این دو حد افراطی قرار دارند. به طور خلاصه می‌توان به این نتیجه رسید که فرآیندهای سیاسی از طریق تصمیمات اجرایی عمل می‌کنند و تصمیمات اجرایی تحت تأثیر نیروهای اجتماعی، ادراکات حسی و طبیعت باز و بسته نظام بر روی چشم‌انداز اثر می‌گذارند.

مفهوم فوق که جالب‌ترین نکته آن، رابطه زنجیرواری است که دو سر قانون و چشم‌انداز جغرافیایی را به یکدیگر متصل می‌سازد. توسط دو نفر جغرافیدان سیاسی به نامهای کوهی (Cohen) و رزنتال (Rosenthal) به صورت یک مدل درآمدی است. این مدل جغرافیایی (شکل‌های ۱ تا ۴) که تأثیر سیاست بر جغرافیا را از صورت ساده آن تا مفهوم پیچیده امروزی به تصویر کشیده است، نقش تصمیمات اجرایی را در جغرافیای سیاسی روشن می‌نماید.^۴

بررسی موردی: تصمیمی که دولت اوگاندا (۷۵-۱۹۷۴) برای اخراج آسیایی‌هایی که دارای پاسپورت انگلیسی بودند گرفت و اثراتی که این تصمیم بر اقتصاد و چشم‌انداز شهری به همراه داشت از تأثیرات مستقیم و آشکار تصمیمات اجرایی است. در ایران قبل از انقلاب تصمیم دولت مبنی بر اعطاء پروانه کار به زنان و دختران فیلیپینی برای خدمت در منازل نیز در زمره تصمیماتی بود که اثرات نمایانی بر روی چشم‌انداز شهری بجای گذارد. اولاً این تصمیم که خود تحت تأثیر نیروی رفاه طلبی جاری در جامعه آن زمان گرفته شده بود از نظر اقتصادی به زبان کشور تمام می‌شد چون آنها در مقابل ارزی که از مملکت خارج می‌ساختند فقط به خواست تحلی و رفاهی بعضی از اقشار جامعه پاسخگو بودند. از نظر مسکونی هم محلات بخصوصی از شهرها را به خود اختصاص داده بودند که به علت پیروی از مذهب کاتولیک اغلب در اطراف کلیساهای کاتولیک شهر قرار داشتند.

زبان‌بارترین اثر حضور این زنان در جامعه ایرانی مسلمان از نظر اخلاقی بود که با خصوصیات فرهنگی منحن خود، جوانان ما را به فساد کشیده بودند. بعد از انقلاب یکی از اقدامات مهم بازگرداندن این افراد به کشورشان بود.

در موارد دیگر ارتباط بین تصمیمات اجرایی و چشم‌انداز

مملکت جندان آشکار نبوده و غیر مستقیم باشد، مثلاً: تصمیمی که دولت ایسلند برای توسعه منطقه انحصاری ماهیگیری ساحلی خود گرفت، باعث شد که دولت انگلیس به متنوع کردن اقتصاد بنادر ماهیگیری خود مثل: هال و ابردین اقدام نماید. تصمیمات اجرایی از نظر ماهیت و هدفهایی که دنبال می‌کنند، در زمان مختلف و جوامع سیاسی گوناگون متغیر هستند. به همان ترتیب است وضع عوامل محیطی که آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهند. گروههای مختلف مردم با برداشتهای متفاوتی که از محیط خود دارند قوانین مختلفی را به تصویب می‌رسانند. به عنوان مثال سیاست توسعه آبهای سرزمینی، مخصوص کشورهای است که به دلیل عقب ماندگی در تجارت دریایی ناچارند حداکثر بهره برداری را از منابع ساحلی خود خاصه ماهی و شیلات بنمایند. به همین علت این فیصل کشورها اکثراً تا ۲۵۰ مایل و بیشتر از آبهای ساحلی خود را به عنوان آبهای سرزمینی قلمداد می‌کند. در صورتیکه کشورهای که با نیروی دریایی قوی و تجارت دریایی توسعه یافته خود بر آبهای آزاد جهان مسلط هستند و می‌توانند در همه تنگه‌ها و آبراهها حضور یابند برعکس از سیاست توسعه آبهای آزاد جهان پیروی نموده و ظرفدار حداقل وسعت آبهای سرزمینی یعنی ۳ میل دریایی می‌باشند (نمونه: آمریکا - انگلیس - فرانسه و نظایر آنها).

یادداشتها

- 1- Operational Definition.
- 2- Thomas Lunden, "Political Geography Around the world," *Political Geography Quarterly*, Vol.5, No.2 April 1986. P.181.
- 3- Subsystem.
- 4- Muir, R. *Modern Political Geography*, the Macmillan Press, Ltd., 1975, pp.65-69.